

Ontcijferen

Over enkele weken zal er over de Nederlandse bevolking weer een stortvloed van cijfers neerdalen die nauwkeurig aangeven hoe het onder allerlei veronderstellingen op korte en middellange termijn met de werkloosheid, de inflatie, de betalingsbalans en het financieringstekort, de lonen en de sociale uitkeringen, kortom het hele reilen en zeilen van de economie zal zijn. Het Centraal Planbureau stelt zijn middellange-termijnramingen bij, de Commissie Ontwikkeling Nationale Economie van de SER brengt kwantitatief onderbouwde adviezen uit over diverse economisch-politieke varianten, het kabinet zal tegelijk met de Miljoenennota de economische voorspellingen voor het komende jaar presenteren en de politieke partijen zullen in hun verkiezingscampagnes de superioriteit van hun programma's met alle mogelijke cijfers trachten aan te tonen. De argeloze leek wordt voorgoedhouden dat de economie heel precies hebben berekend wat er onder verschillende aannamen met de economie gebeurt en wat de kwantitatieve effecten zijn van verschillende beleidskeuzen die kunnen worden gemaakt.

Het is duidelijk dat aan de preciese uitkomsten van economische voorspellingen, in de economische politiek een veel groter gewicht wordt toegekend dan op grond van die cijfers verantwoord is. Iedere econoom die weet hoe cijfers worden verzameld, hoe economische modellen worden geconstrueerd en hoe daarmee voorspellingen worden gegenereerd, weet ook met welke grote onzekerheden deze voorspellingen zijn behept. Hoewel het CPB wel steeds op de onzekerheidsmarges van zijn cijfers wijst wordt in de presentatie van de resultaten toch vaak een grote mate van exactheid gesuggereerd. Niemand zit immers te wachten op de voorspelling dat het financieringstekort tussen de 7 en 12% zal liggen; pas als we horen dat het 9,75 wordt, menen we wijzer te zijn geworden.

Cijfers suggereren objectiviteit en wetenschappelijkheid. Waar exacte cijfers worden gepresenteerd wordt al snel verondersteld dat de bijkomende aanbevelingen ook wel goed „onderbouwd” zullen zijn. Niets is minder waar. Zo staan de econometrische modellen die het Centraal Planbureau voor zijn voorspellingen gebruikt, aan fundamentele kritiek bloot. Nadat Driehuis en Van der Zwan in 1977 in *ESB* hun vernietigend oordeel hadden uitgesproken over het Vintaf-II-model dat toen nog niet zo lang bij het CPB in gebruik was, hebben velen daaraan hun kritiek toegevoegd. Nog onlangs wees Ritzen in *ESB* op de onomkeerbaarheid van het model, en daarmee op de beperkte bruikbaarheid in tijden van economische recessie 1). In zijn oratie *De kunst van het bezuinigen* noemde Bomhoff grote rekenmodellen als die van het CPB zelfs „waardeloos” bij het evalueren van serieuze ombuigingen. In een recent interview in *De Tijd* kon ook Planbureau-directeur Van den Beld zelf niet om de conclusie heen dat de voorspellingen van zijn bureau sinds enige jaren „buitengewoon slecht” zijn 2).

Toch wordt er volop met cijfers geschermd. Cijfers blijven, ondanks de bezwaren die eraan kleven, overtuigingskracht te bezitten. Berg wees er onlangs in zijn column in *ESB* op dat informatie in besluitvorming gebruikt wordt om het eigen doel te bereiken 3). Iedereen met ervaring in vergaderen weet hoe belangrijk het kan zijn op het juiste moment de juiste gegevens op tafel te brengen. Dit opent de weg naar manipulatie met cijfers.

In een interne notitie van het CPB die onlangs in de

Volkscrant werd besproken, wordt de klacht geuit dat medewerkers van het Bureau regelmatig door ministeries onder druk worden gezet om cijfermateriaal en analyses te veranderen. Zeker enkele malen per jaar zou deze beïnvloeding succes hebben. Wij herinneren ons nog de venijnige discussie die ten tijde van het aanbieden van het *Werkgelegenheidsplan* tussen de opstellers daarvan en het CPB werd gevoerd over de kwantitatieve effecten van het plan voor de werkloosheid. Waar het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 30.000 nieuwe arbeidsplaatsen zag, ontwaarde het CPB er maar 5.000. De laatste schatting heeft zeker tot de ongunstige ontvangst van het plan bijgedragen.

Terwijl het CPB zich beklagt dat het van buitenaf wordt gemanipuleerd, rijzen er omgekeerd ook klachten tegen het CPB dat dit zich zelf aan manipulatie schuldig maakt. Zo zouden de gepresenteerde beleidsvarianten in het middellange-termijnplan *De Nederlandse economie in 1985* een allerm minst compleet beeld van de politieke keuzemogelijkheden bieden. Ook is er kritiek op het feit dat de directeuren van het Planbureau politieke uitlatingen doen die de wetenschappelijke integriteit van het Bureau in gevaar kunnen brengen. Ten slotte zou ook de „timing” van de presentatie van „nieuwe verontrustende cijfers” niet geheel van manipulatieve overwegingen vrij zijn.

Soortgelijke kritiek treft overigens ook ministeries. Het Ministerie van Financiën kwam het afgelopen jaar op de meest (on)gelukkige momenten met „nieuwe tegenvallers” die uiteindelijk een belangrijke rol speelden in de val van het kabinet-Van Agt II. Oud-minister Westerterp van Verkeer- en Waterstaat bekende vorige week in *De Tijd* dat hij een kwart miljard kostenstijging bij de aanleg van de pijlerdam in de Oosterschelde verborgen hield om de voortzetting van het project niet in gevaar te brengen. In Den Haag is bekend dat verschillende departementen aan het Ministerie van Financiën te hoog geraamde begrotingscijfers overleggen om aan bezuinigingen te ontkomen. Wat dat betreft verschilt de situatie bij de overheid niet wezenlijk van die in het bedrijfsleven waar SOBI-voorzitter Lakeman al jarenlang zijn éénmansstrijd voert tegen ondernemingen die in hun jaarverslagen wel eens een minder „getrouwe weergave van de financiële situatie” willen presenteren.

Er is dus alle reden om een gezond wantrouwen tegen cijfers aan de dag te leggen. En met economische voorspellingen is het helemaal oppassen geblazen. Door onvoorziene omstandigheden van buitenaf zijn de voorspellingen onzeker, bovendien zijn ze door onjuistheden in de modelspecificaties onbetrouwbaar. Daarnaast kunnen de verschaffers van de cijfers de informatie bewust vervormen om eigen doeleinden te dienen. Politici, ambtenaren, ministeries en het Planbureau spelen immers alle hun eigen spel. U bent daarom gewaarschuwd. Laat uw gezond verstand niet wegcijferen.

L. van der Geest

1) J. M. M. Ritzen, Ter heroverweging: macromodellen, *ESB*, 10 maart 1982.

2) *De Tijd*, 9 juli 1982, blz. 21.

3) E. L. Berg, Overproductie van informatie, *ESB*, 28 april 1982, blz. 423.